Psychosocial Dimensions of Family Violence

[Dimensiuni psihosociale ale
puterii în organizație]

**Anișoara SANDOVICI¹,
Viorel ROBU²**

¹ Conferențiar universitar doctor,
Universitatea „Vasile Alecsandri”
din Bacău, Facultatea de Științe
ale Mișcării, Sportului și Sănătății,
E-mail:

anasandovici@yahoo.com

² Lector universitar doctor,
Universitatea „Vasile Alecsandri”
din Bacău, Facultatea de Litere,
E-mail:

robuviorel_upa@yahoo.com

Abstract: The common dictionary definition of violence states that this term encompasses the exertion of physical force so as to injure or abuse someone else. The inclusion of “abuse” in the definition is important, because it opens up the issues of force being used to induce negative psychological states and to violate basic human dignity and rights. One type of violence that has received increased attention in recent years is family violence, a deviant or delinquent behavior for which statistics are difficult to compile because it is so heavily underreported. The issue of family violence is an important area of public, political, and academic concern that goes to the heart of the institution of the family and marriage. At the individual level, it involves personal negative attitudes and aggressive behaviors as well as physical and emotional prejudices. There are a number of well-documented predictive factors of family violence, most of them psychological. Several forms of the family violence-based victimization have been described. Direct (as victim) or indirect (as eyewitness) exposure to family violence can have a significant psychological impact on children and adults during their development. For example, infants, school-age children and adolescents who witness violence in their homes are more vulnerable to excessive irritability, immature behaviors, sleep disturbances, emotional distress, fears of being alone, and developmental regression. This paper briefly analyses the causes, types and consequences of family violence.

Keywords: *family violence; causes; types; consequences.*

How to cite: Sandovici, A., & Robu, V. (2017). Psychosocial Dimensions of Family Violence. *Anuarul Universitatii “Petre Andrei” din Iasi, Fascicula: Asistența Socială, Sociologie, Psihologie*, 19, 89-104.
<https://doi.org/10.18662/upasw/05>

Introducere

În literatura din domeniul științelor comportamentale, precum și în cea care se preocupă de aspectele socio-culturale ale dezvoltării umane, conceptul referitor la violență descrie o conduită agresivă acută care constă în utilizarea brutală, abuzivă și injustă a forței sau a puterii, în vederea rănirii emoționale, vătămării fizice sau distrugerii unei alte persoane sau a unui grup de persoane, prin constrângere și teroare emoțională, maltratare fizică, viol, omucidere, precum și prin alte forme de agresivitate malignă (Postel, 1998; Strickland, 2001). Această definiție trimite mai mult către aspectele legale referitoare la actele de violență.

Termenul referitor la violență poate fi utilizat în două accepțiuni: una foarte restrânsă – utilizarea sau amenințarea cu folosirea forței fizice împotriva victimei sau a victimelor și o doua, mai largă – orice formă de molestare fizică, sexuală sau emoțională sau de hărțuire, care conduce la efecte negative în planul stării de sănătate fizică și psihică a victimei (Hearn, 1998). Într-un sens larg, violența include toate conduitele agresive pe care un individ mai puternic din punct de vedere fizic, emoțional sau moral le manifestă în raport cu un alt individ mai slab: tratamente condamnabile moral și penal la care sunt supuși copiii maltratați, brutalizări fizice ale partenerului de viață (de exemplu, sindromul femeilor bătute de către soți) sau acte violente cu implicații penale, precum violul sau omorul (Postel, 1998). Prin extensie, actele violente pot însoți alte manifestări delincvente, precum tâlhăria. Accepțiunile termenului invocă faptul că gravitatea manifestărilor atitudinale și comportamentale violente depinde mai puțin de natura lor intrinsecă și mai mult de efectele pe care le au asupra stării de sănătate și a celei de bine a victimei. De asemenea, violența nu acoperă aceeași sferă conceptuală cu termenul referitor la agresivitate, motiv pentru care cei doi termeni nu pot fi utilizați interșanjabil. Astfel, agresivitatea se referă la tendința unui individ de a ataca un alt individ sau orice alt obiect susceptibil de a constitui un obstacol în calea obținerii unei satisfacții imediate (Didier, 1998). Această tendință poate rămâne latentă (neexprimată printr-un act comportamental efectiv), iar acest fapt reprezintă un element cheie pentru diferențierea dintre violență și agresivitate.

O formă de manifestare a violenței care, în ultimii ani, a atras din ce în ce mai mult atenția cercetătorilor și a profesioniștilor din domeniul asistenței sociale, psihologice și psihiatrice este violența familială. Este vorba despre un ansamblu de comportamente deviante și, în multe cazuri, delincvente (care atrag sancțiuni penale), care nu se reflectă acurat în statisticile oficiale, deoarece victimele subraportează astfel de incidente.

Violența familială (termen pe care îl preferăm în locul celui de violență domestică sau violență conjugală, pentru a include în sfera victimelor și copiii crescuți într-o familie) acoperă o problemă importantă care se află în atenția autorităților publice și politice, precum și a cercetătorilor, prin implicațiile pe care le are pentru sănătatea familiei și a mariajului – două dintre instituțiile sociale care se confruntă, în ultimele decenii, cu transformări majore. Sfera conceptului include atât domeniul vieții publice, cât și cel al vieții private a unei familii sau a unui cuplu, la care se adaugă implicațiile pentru instituțiile sociale, politice și economice.

Pentru abuzatori și victime, violența familială implică o paletă complexă de atitudini negative și comportamente agresive, precum și prejudecăți fizice și psihice. Au fost identificați mai mulți factori predictivi în raport cu violența familială, mulți dintre ei de natură psihologică. De asemenea, au fost descrise mai multe forme de victimizare prin violență intrafamilială. Expunerea directă (ca victimă) sau indirectă (ca martor ocular) la incidente de violență familială poate avea un impact psihologic semnificativ asupra dezvoltării copiilor și adulților, uneori pe toată durata vieții. De exemplu, copiii mici, cei de vârstă școlară sau adolescenții care sunt martori la scene de violență intrafamilială sau comunitară se află într-un risc mai ridicat de a experimenta iritabilitatea excesivă, comportamente imature, tulburări ale somnului, distresul emoțional, teama de a nu rămâne singuri sau regresia în dezvoltare (Hughes și Graham-Bermann, 1998; Osofsky, 1999; Rossman, Hughes și Rosenberg, 2000). Această lucrare analizează, pe scurt, cauzele, formele de manifestare și consecințele psihologice ale violenței familiale.

Violența familială. Aspecte generale

Violența manifestată în familie (denumită, uneori, prin termenul *violență intrafamilială*) însumează totalitatea actelor violente săvârșite de persoane angajate într-un rol marital, parental, sexual sau de îngrijire acordată altor persoane (Dobash și Dobash, 1979). Pe scurt, este vorba despre orice formă de abuz fizic, sexual, emoțional sau economic care are loc în contextul unei relații conjugale sau în cel al relațiilor dintre părinți și copii (Horne și Levitt, 2006). Într-un sens mai larg, violența familială include toate actele de cruzime fizică sau emoțională, de la amenințări și admonestări, palmui și bătăi până la lovituri cauzatoare de moarte, sufocare, strangulare, tentativă de omor sau omor. Folosit în acest sens, termenul include și actele de violență care se consumă în relațiile dintre rude (de exemplu, între unchi

și nepoți sau între veri), precum și abuzurile comise asupra membrilor mai în vârstă ai unei familii sau asupra copiilor de către părinții lor.

Violența manifestată în familie se înscrie în sfera largă a actelor deviante și, într-un sens mai restrâns (prin implicațiile penale), a celor delincvente. În România, amploarea și gravitatea actelor de violență familială s-au accentuat, motiv pentru care numeroase foruri publice și organizații non-guvernamentale au clamat necesitatea imperioasă a unor măsuri legislative și instituționale, menite, pe de o parte, să limiteze fenomenul, prin măsuri punitive față de agresori, iar pe de altă parte, să vină în sprijinul victimelor, îndeosebi copii și femei (subpopulațiile cele mai vulnerabile). Prin urmare, potrivit Legii nr. 217/2003, violența familială este definită ca „orice acțiune fizică sau verbală săvârșită cu intenție de către un membru de familie împotriva altui membru al aceleiași familii, care provoacă o suferință fizică, psihică, sexuală sau un prejudiciu material.” (Art. 2, alin.1). În virtutea acestei definiții, în categoria actelor de violență familială, au fost incluse: admonestarea, bătaia, atacul armat, amenințările verbale cu bătaie sau cu interzicerea unor libertăți și impunerea unor interdicții, sechestrarea și amenințarea cu forța fizică, hărțuirea sexuală între soți sau hărțuirea exercitată de către un părinte asupra unui copil, violul etc. În sensul actului normativ de care discutăm, au fost incluse în categoria actelor de violență manifestată în familie și acțiunile orientate către împiedicarea femeii de a-și exercita drepturile și libertățile fundamentale (de exemplu, dreptul de a avea o slujbă, de a-și exprima propriile opinii, de a se ocupa de îngrijirea și creșterea copiilor sau de îngrijirea propriei persoane etc.). De asemenea, în Legea nr. 217/2003, se precizează (Art. 3) că membrul de familie care se angajează într-un act violent este reprezentat de soț/soție, respectiv de către orice rudă apropiată (membru al unei familii care locuiește și gospodărește împreună cu făptuitorul actului violent – atât ascendenți reprezentați de părinții partenerilor conjugali, cât și descendenți reprezentați de copii naturali sau adoptați).

Cauze ale violenței familiale

Deși familia trebuie să constituie un mediu securizant pentru copii și adolescenți, deseori, aceștia sunt victimizați prin diferite forme de abuz: emoțional, fizic sau sexual. De asemenea, multe femei (în același timp, soții și mame) cad victime bătailor și maltratărilor emoționale din partea soților, de multe ori, actele consumându-se chiar sub privirile neputincioase ale copiilor. Factorii care favorizează declanșarea și escaladarea actelor violente, în care unii membri ai unei familii se angajează și cărora le cad victime ceilalți

membri includ: promiscuitatea fizică, economică și morală din unele medii familiale (de exemplu, familiile în care sărăcia este o constantă sau cele în care unul dintre adulți este alcoolic sau ambii sunt dependenți de consumul de alcool), modelele parentale abuzive, situațiile dificile pe care le întâmpină familiile monoparentale (de exemplu, mamele singure care întâmpină greutăți materiale), nivelul redus al educației părinților și absența unei perspective sociale și economice, ignorarea (sau tănuirea) abuzurilor de către abuzatori și victime, precaritatea stării de sănătate mintală a membrilor familiei (boli psihice sau consum de droguri) ș.a.

Fenomenul violenței familiale este reprezentativ pentru mediile familiale caracterizate prin privarea social-economică (șomajul sau dificultățile în găsirea unui loc de muncă, care conduc la probleme materiale și la sărăcie), dar se manifestă și în contexte familiale caracterizate prin (Spănu, 1998): comportamente și reacții necontrolate, expectanțe nerealiste din partea părinților (sau în rândul partenerilor conjugal), tendințe de izolare socială, atitudini orientate către blamarea reciprocă (a părinților de către copii și invers sau între soți), utilizarea intimidării și a forței în relațiile sexuale dintre partenerii conjugal, stiluri duale ale personalității membrilor familiei, culturi bazate pe admonestări verbal, violență fizică sau teroare emoțională.

Multe dintre actele violente din unele cămine familiale (abuzuri comise asupra copiilor sau violentarea femeilor de către partenerii conjugal) au loc pe fondul consumului abuziv de alcool. Alcoolismul este o boală ascunsă. Virtualmente, nimeni nu știe cu adevărat amploarea dramelor care se consumă în căminele în care alcoolul îl transformă periodic pe titularul familiei într-o persoană iresponsabilă: de la simpla perturbare a somnului de noapte până la abuzul sexual comis asupra copilului de către părintele al cărui câmp de conștiință este obnubilat prin efectele alcoolului. Numărul cazurilor de alcoolism vizibile în societate este comparabil cu minusculul vârf aparent al unui ghețar plutitor (Driga și Robu, 2005).

În literatura centrată pe problematica alcoolismului, se folosește termenul referitor la codependență, pentru a se desemna ansamblul suferințelor și al modificărilor emoționale și sociale pe care uzul excesiv de alcool le provoacă membrilor familiei alcoolicii și altor persoane apropiate acestuia, precum prieteni sau colegi de muncă (Driga și Robu, 2005). Este important de știut că negarea realității (după ce alcoolicul începe să perceapă faptul că depinde de băutură, tinde să refuze această realitate) este prezentă, într-o mare măsură, și la codependenți. Partenerul de viață al unui alcoolic tinde să nege suferința din familie față de persoanele din afara acesteia și induce consemnul secretului și copiilor. Prin urmare, aceștia suferă, dar nu se confesează. Alcoolismul este o boală de familie. Cea mai

mare parte a cuplurilor maritale afectate de alcoolismul unuia sau al ambilor parteneri este caracterizată prin: a) comportamente neadaptate contextelor intra- și extrafamiliale și exacerbarea trăsăturilor egofile; b) tendințe de impunere de către alcoolic a controlului asupra partenerului de viață; c) neconcordanța dintre imaginea reală și cea ideală a partenerului de viață; d) labilitatea emoțională care conduce la reacții violente față de partenerul de viață și față de copii; e) *pattern*-uri disfuncționale de comunicare și de rezolvare a problemelor familiale. În acest sens, potențialitatea heteroagresivă a bărbaților consumatori de alcool se caracterizează prin faptul că unii dintre aceștia trăiesc intempestiv stări de furie și agitație, care pot ajunge până la acte extrem de violente. În acest ciclu patologic, partenera de viață poate potența sau provoca actele violente. Soția poate întreține, conștient sau nu, tensiunea emoțională și cognitivă a soțului care, pe fondul îngustării câmpului conștiinței și a scăderii responsabilității pentru propriile comportamente și față de ceilalți, trece la exteriorizarea tensiunilor pe care le resimte. Așadar, iritabilitatea soțului conduce la conflictualitate (latentă) care, sub acțiunea unei provocări active sau pasive, se transformă în tensiune cu potențial exploziv, iar de aici până la actul agresiv acut mai este un pas.

Suferința codependențelor maturi ai unui alcoolic este grea, dar efectele produse asupra codependențelor copii sunt, de multe ori, devastatoare. Alcoolismul unuia sau al ambilor părinți le afectează unora dintre copii condițiile fundamentale pentru creștere și maturizare, educația, sistemele de valori (prin lipsa unui model patern sau matern consistent, a cărei importanță în dezvoltarea psihosexuală și socială a unui copil a fost subliniată în repetate rânduri) și, ceea ce este foarte grav, sănătatea mintală pentru întreaga viață. Dependența de alcool îl face pe părintele consumator să nu mai fie capabil să-și îndeplinească rolurile uzuale, care sunt acreditate de societate pentru un părinte responsabil. Acesta nu se mai poate ocupa în mod normal de educația pe termen lung a copiilor, precum și de îngrijirea de zi cu zi a acestora. Părintele băutor sau părinții băutori nu mai reprezintă o garanție pentru viitorul copiilor. Modelele educaționale sunt compromise, iar stabilitatea familiei este amenințată (Driga și Robu, 2005). De multe ori, suferința poate conduce la redutabile complicații în rândul copiilor și al adolescenților, cum sunt dezvoltările patologice reactive ale personalității sau dezvoltările comportamentale dezadaptative (conduite agresive sau infracționalitate).

Cercetătorii au ajuns la concluzia că doar o abordare heteroclită poate conduce la clarificarea cauzelor și a resurselor (personale, familiale și extrafamiliale – de exemplu, suportul din partea rețelelor sociale) implicate în producerea, escaladarea și ameliorarea violenței familiale (Bainter, 2002). În

această abordare, se pune accentul pe natura multicauzală a actelor violente consumate în căminele familiale și pe interacțiunile dinamice dintre o serie de variabile socio-economice (de exemplu, nivelul scăzut al educației sau promiscuitatea materială), psihologice (de exemplu, anumite caracteristici individuale care constituie variabile vulnerabilizante în raport cu victimizarea prin violență domestică), socio-culturale (de exemplu, acceptarea și promovarea culturii relațiilor intrafamiliale violente de către membrii familiei sau apărarea ideii potrivit căreia familia este o entitate privată, în care nimeni nu trebuie să se amestece) și situaționale (de exemplu, dificultățile care apar în creșterea și dezvoltarea copiilor, evenimentele familiale neașteptate sau evenimentele care joacă un rol precipitant în raport cu manifestările violente).

Forme de manifestare a violenței familiale

Printre formele în care se manifestă violența familială, se includ diferitele tipuri de abuz comise asupra soției/soțului, asupra copiilor sau asupra persoanelor în vârstă din familia extinsă. Violența manifestată asupra soției sau asupra soțului (domeniu neglijat în literatura centrată pe problematica violenței domestice – Hines și Malley-Morrison, 2001) presupune exercitarea unei forme de abuz fizic, emoțional, sexual sau economic, în scopul perpetuării intimidării, puterii și controlului. Soțiile sunt mult mai predispuse în raport cu victimizarea prin violență de către soții lor, datorită particularităților bio-constituționale și psiho-comportamentale (Mitrofan, 1997). Prin tradiție, feminitatea desemnează o serie de trăsături de personalitate specifice: sensibilitate, finețe, preocupări pentru frumos, emotivitate, inteligență analitică etc. Însă, tot prin tradiție, imaginea femeii în raport cu cea a bărbatului a fost devalorizată, mai ales în unele țări ale lumii, în care ideologia religioasă joacă un rol foarte important în formarea percepțiilor, a reprezentărilor sociale și a atitudinilor față de femei. În unele părți ale lumii, bărbații căsătoriți au drepturi depline asupra soțiilor, inclusiv cele care permit aplicarea sancțiunilor bazate pe agresiunile fizice și violență. De-a lungul istoriei, femeile au fost nevoite să suporte diverse forme de umilire, desconsiderare și maltratare – iar toate acestea ca urmare a unor norme și practici socio-culturale acceptate și promovate în grupurile sau macrogrupurile de apartenență (este vorba despre așa-numita violență structurală care are un fundament cultural-ideologic).

Abuzul și violența manifestate de către părinți asupra copiilor implică admonestări sau tentative de viol, abuzuri sexuale deschise sau mascate, bătăi repetate, amenințări și denigrări practicate, adesea, în scop de disciplinare.

Disciplinarea copilului de către părinți constă în stabilirea unui sistem de valori, prin care copilul este ajutat să discearnă între bine și rău, este obișnuit să gândească înainte de a acționa, este învățat să relaționeze cu alți copii și cu adulții într-un mod asertiv (non-agresiv și non-conflictual), este stimulat să conștientizeze diversele pericole care i-ar putea afecta echilibrul fizic și mintal și să aplice strategiile de evitare/prevenire a acestora, este deprins cu autocontrolul impulsurilor și al reacțiilor dezadaptative (Bădăraș și Lăzărescu, 2006). Însă, în viziunea greșită a unor părinți, disciplinarea trebuie să aibă la bază dominarea, inducerea fricii și culpabilizarea care sunt privite ca mijloace prin care copilul este constrâns să se supună. De asemenea, pedeapsa presupune exercitarea unui control prin forță asupra copiilor, cu scopul de a le modifica un comportament problematic. Deseori, astfel de părinți confundă disciplinarea copilului cu acțiunea de pedepsire. Ceea ce nu știu este că disciplinarea reprezintă o experiență de învățare care poate fi percepută de către copil ca fiind dificilă, incomodă sau chiar dureroasă.

Bătaia reprezintă o metodă disciplinară/educativă care a generat diferite atitudini, de cele mai multe ori contrare. Dacă pentru unii părinți „Bătaia este ruptă din rai !”(este vorba, aici, despre un vechi principiu pedagogic perimat), pentru alții aceasta este inadmisibilă. Undeva, la mijloc, se află părinții pentru care folosirea rațională a bății – ca metodă disciplinară – este indicată, dar abuzul acesteia devine o contraindicație educațională. Nici ultima atitudine nu este cea mai adecvată, deși unii dintre părinți tind să o îmbrățișeze.

Unii autori au evidențiat și au sintetizat trăsăturile particulare ale grupurilor de părinți care folosesc bătaia ca mijloc de pedepsire și disciplinare, dar care, în cele din urmă, devin agresori ai propriilor copii. Astfel, E. Merrill (citată de Mitrofan, 1996) a propus o tipologizare a părinților abuzivi în utilizarea agresiunii fizice (bății) în disciplinarea copiilor, tipologizare care a influențat alte încercări ulterioare:

- ✓ Tipul I include părinți care se caracterizează printr-un nivel ridicat al agresivității care este manifestată continuu, uneori fiind clar concentrată și focalizată, alteori nu. Supărările și tensiunile nervoase le scapă controlului, uneori fiind nevoie de o acțiune stimulativă sau iritativă minimală, pentru a se declanșa reacția agresivă. Explicația unei asemenea conduite vizează, în principal, propriile lor experiențe trăite în perioada copilăriei timpurii (când, probabil, au fost traumatizați de către părinții lor).
- ✓ Tipul II se caracterizează prin faptul că părinții sunt rigizi, compulsivi, reci din punct de vedere afectiv și, după modul în care procedează în interacțiunile cu proprii copii, pledează mai mult

pentru propriile lor drepturi decât pentru cele ale copiilor. Îi resping pe copii și sunt preocupați mai mult de propria lor plăcere.

- ✓ Tipul III include părinți care sunt persoane pasive și dependente din punct de vedere emoțional și social. Sunt oameni modești și reticenți și, totodată, șovăielnici în a-și exprima sentimentele și dorințele. Aparent, nu sunt agresivi, dar, adesea, intră în competiție cu proprii copii, pentru a câștiga atenția partenerilor de viață, fiind, de obicei, depresivi, imaturi și capricioși.
- ✓ Tipul IV include părinți care sunt fie persoane frustrate încă din perioada tinereții, fie persoane inteligente, dar care au anumite dizabilități fizice ce îi împiedică să-și sprijine propria familie. Este posibil ca astfel de părinți să stea acasă și să aibă grijă de copii, în timp ce partenerii lor de viață să meargă la slujbă. În asemenea situații, gradul de frustrare al părintelui problematic conduce la pedepsirea severă a copiilor.

Violența comisă asupra bătrânilor include abuzul fizic, emoțional, neglijarea, abuzul financiar și violarea drepturilor. Astfel de manifestări sunt îndreptate, în special, spre femeile vârstnice, mai ales spre cele aflate în suferință fizică sau emoțională și sunt comise de către femei aflate între două vârste, de obicei fiice (Mitrofan, 1997). Faptul că femeile în vârstă sunt mai des victime ale abuzului din partea fiicelor s-ar putea datora și duratei mai mari de viață în rândul femeilor, în comparație cu speranța de viață în rândul bărbaților, iar faptul că agresorii sunt mai des femei s-ar putea datora relației dintre acestea și victime, în contextul căreia agresoarele sunt însărcinate cu îngrijirea victimelor.

R. J. Gelles (1974) considera că, așa cum există diferite forme de manifestare a abuzului, tot așa există și diferite sensuri atribuite incidentelor violente care au loc într-o familie. Autorul citat arată că violența familială trebuie explicată în funcție de sensurile pe care actorii implicați în scenele violente care se consumă într-un cămin familial le atribuie actelor la care asistă. Din acest punct de vedere, Gelles (1974) deosebește între: violența „normală”, violența secundară, violența vulcanică, violența asociată abuzului de alcool, violența reactivă (cu sens de autoprotecție), violența cu sens unic și violența asociată relațiilor sexuale și geloziei.

Violența „normală” constituie acea formă de manifestare a violenței familiale care este acceptată, aprobată și chiar mandatată în contextul interacțiunilor familiale. Părinții și normele culturale au în vedere faptul că „Bătaia este ruptă din rai !”, iar partenerii conjugalii consideră că este acceptabil și normal ca bărbatul să-și lovească soția. Din punctul de vedere al victimei, violența partenerului de viață este „normală”, întrucât contribuie, în

mod essential, la atingerea unui scop (Gelles, 1974). Victimele violentate în familie (soțiile abuzate de către soți) consideră episoadele de agresiune ca fiind acceptabile, deoarece merită să fie lovite și denigrate. Violența „normală” se manifestă cu acordul tacit al membrilor familiei, indiferent de frecvența, intensitatea și gravitatea consecințelor pe care le au episoadele violente. În ceea ce privește „violența normală” caracteristică relațiilor dintre părinți și copii sau adolescenți, cei din urmă (victimele) ajung să creadă că forța este necesară și inevitabilă, în procesul de disciplinare și de control pe care părinții trebuie să îl exercite asupra copiilor. Copiii și adolescenții justifică victimizarea în contextual căreia părinții sunt abuzatori nu prin violența abuzivă și injustă, ci prin semnificațiile normative.

În contextul violenței secundare, manifestările părinților se intersectează cu victimizarea dintre partenerii conjugali (Gelles, 1974). Dinamica violenței secundare debutează cu utilizarea forței fizice de către părinți, victimele fiind copiii sau adolescenții. În timp ce părintele abuzator consideră acest lucru ca fiind normal și legitim, celălalt părinte poate percepe actele violente ca fiind ilegitime. Neînțelegerile dintre părinți, în ceea ce privește modul de creștere și de educare a copiilor, constituie surse de conflict conjugal. A doua etapă a dinamicii prin care apare și se manifestă violența secundară implică intervenția unuia dintre părinți (cel frustrat), care se interpune între copilul victimizat și părintele abuzator. Intervenția se poate manifesta printr-un atac violent împotriva soțului/soției violent(e), astfel ajungându-se la escaladarea manifestărilor violente dintre membrii familiei.

Violența vulcanică este percepută de către victime ca fiind ilegitimă și are loc atunci când nivelul stresului și al frustrărilor atinge cote paroxiste (Gelles, 1974). Deoarece nivelul stresului sau al frustrării nu mai poate fi controlat, soțul sau soția „erupe” într-o reacție agresivă fie în plan verbal, fie în plan fizic sau în ambele. În relațiile violente dintre părinți și copii, unele mame ajung să reacționeze în mod abuziv, datorită unui nivel scăzut al toleranței, coroborat cu probleme în ceea ce privește controlul impulsurilor de moment. Copilul victimizat poate percepe reacția din partea părintelului abuzator sau a părinților abuzatori ca fiind ilegitimă și poate experimenta simptomele specifice reacției de stres acut.

Violența asociată cu abuzul de alcool este foarte frecvent o caracteristică a comportamentului intrafamilial pe care îl manifestă bărbații. Numeroase studii de teren au subliniat asocierea semnificativă dintre frecvența scenelor de violență domestică și abuzul de alcool din partea agresorilor bărbați (Gelles, 1974). Martorii la scenele violente consumate în căminul familial confirmă reprezentarea cu privire la faptul că alcoolul

consumat în exces acționează ca un agent dezinhibitor, conducând la eliberarea impulsurilor și a tensiunii psihice sub forma reacțiilor violente.

În schimb, violența care semnifică o reacție de autoprotecție este întâlnită mai des în cazul femeilor abuzate de către soți (Gelles, 1974). Manifestările violente inițiate de către soțiile bătute sau admonestate pot avea loc fie în timpul sau în urma victimizării, fie cu sens de anticipare (soția declanșează un atac fizic sau verbal asupra soțului datorită fricii care însoțește gândul ca va fi iarăși bătută).

Violența cu sens unic se manifestă atunci când soțiile abuzate fizic sau emoțional nu răspund în aceeași manieră (Gelles, 1974). Constrângerile care le determină să-și înfrâneze pornirile sunt, adesea, de ordin pragmatic. Unele soții victimizate nu-și lovesc soții, datorită fricii de a nu fi bătute și mai tare. Ele cred că absența acestei „întăriri” va contribui la diminuarea conflictului deschis. Altele sunt puternic influențate de credința potrivit căreia un bărbat poate dispune oricând de nevastă, motiv pentru care o reacție din partea acesteia este de prisos. Pasivitatea și sentimentul de neajutorare învățată sunt mecanismele care explică absența reacțiilor din partea unora dintre femeile victimizate de către soți.

Violența asociată cu relațiile sexuale și cu gelozia dintre partenerii conjugali se explică prin *pattern*-urile defectuoase de comunicare pe marginea problemei infidelității, care se instalează în multe diade conjugale (Gelles, 1974). Unele reacții violente din partea soților geloși se explică prin antecedentele soției în materie de flirturi sau relații sexuale extramaritale.

Așadar, violența familială variază în funcție de contextul în care se manifestă, de semnificațiile pe care membrii familiei le atribuie episoadelor violente, precum și de justificările pe care partenerii conjugali le aduc pentru propriile lor manifestări agresive. Cu toate că poate fi descrisă o tipologie generoasă, în ceea ce privește manifestările agresive și violente consumate într-un cămin familial, violența familială constituie un fenomen unitar (Gelles, 1974). Indiferent de forma în care se manifestă, efectele negative ale violenței familiale sunt, adesea, foarte traumatizante și apar de timpuriu. Ele se perpetuează în timp, nu numai în planul funcționării victimei sau a victimelor, ci și asupra agresorilor. De aceea, este foarte importantă descoperirea surselor care declanșează și alimentează episoadele de violență familială, surse care trebuie relaționate cu structura socială a familiei, cu *pattern*-urile de comunicare, comportament și rezolvare a problemelor, precum și cu întregul complex de norme, valori, tradiții, obiceiuri, credințe și reprezentări sociale referitoare la căsătorie, familie și la creșterea și educarea copiilor.

Consecințe ale violenței familiale

Impactul pe care violența familială îl are asupra victimelor variază în funcție de tipul de violență și de intensitatea actelor (Bainter, 2002). Victimele pot avea nevoie de îngrijiri medicale pentru vătămări corporale (de multe ori, severe). În multe cazuri, victimele (copii sau adulți) decedază, ca urmare a severității rănilor produse printr-un atac fizic. Problemele emoționale (precum anxietatea sau depresia) reprezintă aproape o constantă a travaliului psihologic pe care victimele violenței familiale, indiferent de vârstă, îl experimentează (Cascardi, Langhinrichsen și Vivian, 1992; Connelly, 2000; Stets și Straus, 1990). Copiii care asistă, în mod repetat, la scene de violență consumate între părinți sunt predispuși către anxietate și depresie, întâmpină dificultăți în interacțiunile cu alți copii și tind să manifeste, la rândul lor, comportamente agresive (Hughes și Graham-Bermann, 1998; Kashani și Wesley, 1998; Rossman, Hughes și Rosenberg, 2000). Rezultatele mai multor studii sugerează că expunerea copiilor la violență domestică (fie ca martori, fie ca victime) se asociază cu un risc mai ridicat pentru socializarea violentă a acestora, în sensul în care, în relațiile romantice de mai târziu, tind să experimenteze rolul de abuzator sau pe cel de victimă (Kashani și Wesley, 1998). Totuși, chiar dacă violența familială poate avea efecte serioase în domeniul stării de bine fizice și emoționale a copiilor, nu toți copiii expuși la astfel de incidente sunt afectați în același grad. Studiile care s-au preocupat de impactul victimizării copiilor prin acte de violență familială s-au confruntat cu o limită metodologică, în sensul în care bazinul din care au fost recrutați participanții a fost reprezentat, în multe demersuri, de adăposturi pentru copiii abuzați fizic, emoțional sau sexual, care prezintă, de regulă, probleme emoționale severe (Bainter, 2002).

Construindu-și expunerea pe studii de caz ale unor adolescenți și tineri, P. Coman (2003) prezintă experiențele emoționale devastatoare și eforturile de supraviețuire pe care le depun victimele abuzurilor parentale, în care admonestările, umilirile și jignirile, afirmațiile devalorizatoare și bătăile constituie o regulă, iar abuzul sexual este o experiență foarte traumatizantă. Autoarea arată că adolescenții și copiii victime ale violenței familiale sunt protagoniștii unor încercări disperate de disimulare a traumelor pe care le trăiesc. În multe cazuri în care sunt pedepsiți (prin bătaie, maltratare sau abuz emoțional), copiii și adolescenții neajutorați își asumă responsabilitatea și vina pentru pedeapsa pe care o primesc din partea părintelului abuzator sau a părinților abuzatori. Prin educație, astfel de copiii și adolescenți învață că nu pot gândi urât despre părinți și nu au dreptul să li se opună, legitimând astfel abuzurile din partea părinților. Ca urmare, ajung la deteriorarea gravă a

stimei de sine, la o imagine despre ei înșiși negativă și autodevalorizatoare, experimentând sentimentul de inferioritate și de neajutorare, care este condiționat de experiențele traumatizante pe care le trăiesc. Adesea disperați, copiii și adolescenții care sunt victime ale violenței parentale devin din ce în ce mai puțin capabili și dornici să încerce să schimbe ceva din situația traumatizantă în care se află. Atunci când nu li se interzice, în mod expres, acest lucru, sunt incapabili să exploreze lumea, devin inhibați în a căuta să opună rezistență abuzurilor care îi chinuie (de teamă să nu fie acuzați de distrămarea relațiilor familiale), instalându-se apatia (deși unii autori au arătat că această stare acționează, de fapt, ca un mecanism protectiv).

De obicei, copiii și adolescenții abuzați emoțional, sexual sau fizic trăiesc un sentiment acut de teamă, care conduce la blocaj și confuzie. Ei sunt confuzați în relațiile cu familia (eventual cu părintele care nu este abuzator, dacă această situație le este caracteristică), prietenii și colegii de școală, profesorii, dar și cu părintele agresor. Copilul sau adolescentul caută soluții „disperate” pentru a supraviețui, încercând, de cele mai multe ori, să se adapteze la relațiile defectuoase din familie, mai ales la relațiile cu părintele abuzator (Coman, 2003). Unii dintre ei devin dependenți de membrii familiei, inclusiv de părintele abuzator sau de părinții abuzatori (dezvoltând o formă de atașament nesigur, de tip anxios) și cred că merită să fie jigniți, amenințați sau bătuți, negând drama iubirii condiționate pe care o trăiesc. Procesul este dinamic și debutează prin orientarea victimelor către a fi din ce în ce mai mult de acord cu modelele cognitive, valorile și cu *pattern*-urile de comportament ale părintelui agresor sau ale părinților agresori, pe măsură ce depind de bunăvoința lui/lor. Însă, pierd în relațiile cu ceilalți copii și adolescenți, care sunt superficiale, instabile și reci din punct de vedere afectiv. Relațiile sociale ale copiilor și adolescenților care cad victime violenței familiale sunt egocentriste și au scopul de apărare a propriei lor persoane. Sunt situații în care copiii și adolescenții victimizați caută cu obstinație să imite comportamentul agresiv al părinților în relațiile cu ceilalți (mai ales în cele cu alți copii sau adolescenți de aceeași vârstă). Violenta manifestată de către părinții abuzatori în relație cu proprii copii conduce la dezvoltarea unor *pattern*-uri relaționale bazate pe șantaj emoțional, copiii sau adolescenții ajungând la resentimente, furie, mânie sau reacții explozive – într-un cuvânt, la o serie de tulburări emoționale care, mai târziu, în viața de adult, au repercursiuni grave. Sunt și copii sau adolescenți care opun în mod activ rezistență violenței și abuzurilor la care sunt supuși de către părinți. Însă, acestora le sunt caracteristice un sistem valoric puternic și bine conturat, la care se adaugă un model comportamental rezilient, în sensul în

care descoperă alte forme de comportament parental, care sunt construite pe principiul comunicării deschise și al întâmpinării nevoilor afective.

În încheierea lucrării sale, Coman (2003) notează foarte sugestiv pentru experiențele traumatizante pe care le trăiesc adolescenții abuzați de către părinți: „Adolescenții abuzați rămân (în cele mai multe dintre cazuri, dar sunt și excepții) dependenți emoțional, imaturi afectiv și, dacă reușesc să plece de lângă părinți, pot deveni dependenți de partenerul de viață (și chiar să abuzeze de el). Ceea ce este grav este că adolescenții abuzați pot fi generația de mâine de părinți abuzivi: dependența afectivă învățată din relația cu părinții lor va fi transferată în relația cu proprii copii, așa încât îi vor obliga să le satisfacă nevoile emoționale.” (p. 166).

Implicații practice

Foarte răspândit pe întregul mapamond, fenomenul violenței familiale implică o cauzalitate și o dinamică complexe. T. Pirozynski, Gh. Scripcaru și M. Berlescu (1996) arată că: „Violența domestică reprezintă o ultimă resursă în lipsa culturii și a valorilor familiale. Prin tolerarea îndelungată a violenței, familia poate deveni o cale a vieții marcată de riscuri majore, cum ar fi delincvența la vârsta adultă, ceea ce face necesară o abordare multidisciplinară, pentru a stopa acest fenomen.” (p. 53).

Deși, în România, există unele statistici și studii cu privire la violența familială sau domestică, viața cotidiană și mass-media reflectă, în continuare, o amplitudine îngrijorătoare a cazurilor de abuz care are loc între parteneri conjugali sau în relațiile dintre părinți și copii. Studiarea cauzelor, a caracteristicilor, precum și a consecințelor actelor violente comise în căminele familiale este o întreprindere dificilă, dată fiind „zidul” care înconjoară și izolează de restul comunității multe dintre familiile care experimentează violența în interacțiunile dintre membri. De aceea, relevarea amplitudinii fenomenului violenței conjugale și parentale reprezintă o provocare pentru sociologi, psihologi, asistenți sociali, pentru decidenții în materie de legislație penală, precum și pentru profesioniștii care acordă servicii de asistență abuzatorilor și victimelor acestora.

În efortul de prevenire și combatere a victimizării copiilor și adolescenților prin violență din partea părinților, trebuie să se pornească de la premisa că socializarea patologică a unui copil va conduce la blocaje în dezvoltarea ulterioară a personalității acestuia, în achiziția *status*-urilor și a rolurilor pe care societatea și comunitatea din care face parte le așteaptă de la el. De exemplu, trebuie să fie intensificate programele destinate sensibilizării opiniei și a conștiinței membrilor unei comunități în legătură cu beneficiile

comunicării problemelor intrafamiliale și solicitării ajutorului specializat, precum și cu drepturile legale pe care le au membrii unei familii, indiferent de vârsta și condiția medico-psiho-socială a acestora. De asemenea, utilitatea programelor care urmăresc suportul psihologic pentru victimele directe și colaterale ale violenței familiale este bine documentată în literatura internațională.

Toate măsurile care urmăresc prevenirea violenței familiale și asistarea din punct de vedere psihologic, social și juridic a victimelor și a abuzatorilor trebuie să fie integrate în programe mai largi de ajutor și intervenție, care să vizeze ansamblul factorilor economici, sociali, psihologici și culturali asociați riscului crescut de victimizare prin violență intrafamilială a copiilor, adolescenților și a adulților. Trebuie reținut faptul că întârzierea în intervenția asupra cazurilor de copii, puberi sau de adolescenți care prezintă o istorie cronicizată a expunerii la diverse forme de violență și abuz familial va produce complicații ulterioare greu de surmontat, care le pot anula șansa de a deveni ceea ce pot și trebuie să devină.

Bibliografie:

- Bainter, T. R. (2002). Domestic violence. In N. J. Salkind (Ed.), *Child Development* (pp. 124-127). New York: Macmillan Reference USA.
- Bădăraș, O. A., Lăzărescu, A. M. (2006). Pedepsă-disciplinare-abuz asupra copilului. În *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași. Serie nouă* (Tomul I, pp. 438-449). Iași: Institutul European.
- Cascardi, M., Langhinrichsen, J., & Vivian, D. (1992). Marital aggression: Impact, injury, and health correlates for husbands and wives. *Archives of Internal Medicine*, 152 (2), 1178-1184.
- Coman, D.-P. (2003). Ce se întâmplă cu adolescenții abuzați? În I. Mitrofan (Coord.). *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane* (pp. 161-166). Iași: Editura Polirom.
- Connelly, E. R. (2000). *Child Abuse and Neglect: Examining the Psychological Consequences*. Philadelphia: Chelsea House.
- Didier, B. (1998). Agresivitatea. În J. Postel (Coord.). *Larousse. Dicționar de psihiatrie și de psihopatologie clinică* (trad., pp. 23-26). București: Editura Univers Enciclopedic.
- Dobash, R. E., & Dobash R. (1979). *Violence Against Wives. A Case Against the Patriarchy*. New York: Free Press.
- Driga, O., Robu, V. (2005). Date preliminare cu privire la incidența alcoolismului în familiile copiilor de vârstă școlară medie din Municipiul Iași. *Revista de Asistență Socială*, 3-4, 70-78.

- Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home. A Study of Physical Aggression Between Husbands and Wives*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.
- Hearn, J. (1998). *The Violences of Men*. London: Sage Publications, Ltd.
- Hines, D. A., & Malley-Morrison, K. (2001). Psychological effects of partner abuse against men: A neglected research area. *Psychology of Men & Masculinity*, 2(2), 75-85.
- Horne, S. G., & Levitt, H. M. (2006). Domestic violence. In N. J. Salkind (Ed.), *Encyclopedia of Human Development* (pp. 390-392). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Hughes, H. M., & Graham-Bermann, S. A. (1998). Children of battered women: Impact of emotional abuse on adjustment and development. *Journal of Emotional Abuse*, 1(2), 23-50.
- Kashani, J. H., & Wesley, D. A. (1998). *The Impact of Family Violence on Children and Adolescents*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mitrofan, N. (1997). Victima și victimologia. În N. Mitrofan (Coord.), V. Zdrengea, T. Butoi. *Psihologie judiciară* (pp. 69-105). București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL.
- Mitrofan, N. (1996). Agresivitatea. În A. Neculau (Coord.). *Psihologie socială. Aspecte contemporane* (pp. 433-443). Iași: Editura Polirom.
- Osofsky, J. D. (1999). The impact of violence on children. *The Future of Children*, 9(3), 33-49.
- Pirozynski, T., Scripcaru Gh., Berlescu, M. E. (1996). *Psihopatologie relațională*. Iași: Editura Junimea.
- Postel, J. (1998). Violență. În J. Postel (Coord.). *Larousse. Dicționar de psihiatrie și de psihopatologie clinică* (trad., pp. 603-604). București: Editura Univers Enciclopedic.
- Rossmann, B. B. R., Hughes, H. M., & Rosenberg, M. S. (2000). *Children in Violent Families: The Impact of Exposure*. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Spânu, M. (1998). *Introducere în asistența socială a familiei și protecția copilului*. Chișinău: Editura Tehnică.
- Stets, J. E., & Straus, M. A. (1990). Gender differences in reporting marital violence and its medical and psychological consequences. In M. A. Straus & R. J. Gelles (Eds.), *Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 families* (pp. 151-166). New Brunswick, NJ: Transaction.
- Strickland, B. R. (2001). Violence. In B. R. Strickland (Executive Editor), *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2nd ed., pp. 656-658). Farmington Hills, MI: Gale Group.
- Legea nr. 217/2003 publicată în M.O. nr. 367 din 29 mai 2003.